

changing worlds & signs of the times

Selected Proceedings

from the 10th International Conference
of the Hellenic Semiotics Society

EDITORS

Eleftheria Deltsoy

Maria Papadopoulou

E-BOOK (PDF)

Changing Worlds & Signs of the Times /
Selected Proceedings
from the 10th International Conference
of the Hellenic Semiotics Society

EDITORS:

Eleftheria Deltsou
Maria Papadopoulou

DESIGN:

Yorgos Rimenidis

PUBLISHER:

The Hellenic Semiotics Society
Ελληνική Σημειωτική Εταιρία

© VOLOS, 2016

FOR THE EDITION
the publisher

FOR THE PROCEEDINGS
the authors

ISBN 978-618-82184-0-6

Changing Worlds & Signs of the Times

Selected Proceedings from the 10th International Conference of the Hellenic Semiotics Society

Contents

Preface	11
Introduction	12

PLENARY SPEECHES

Jean-Marie Klinkenberg <i>Thinking the Novelty</i>	16
Alexandros Ph. Lagopoulos <i>Continuities, discontinuities and ruptures in the history and theory of semiotics</i>	30
Farouk Y. Seif <i>Resilience and Chrysalis Reality: Navigating Through Diaphanous Space and Polychronic Time</i>	52
Göran Sonesson <i>The Eternal Return of the New. From Cultural Semiotics to Evolutionary Theory and Back Again</i>	68
Κάριν Μπόκλουντ-Λαγοπούλου <i>Γιατί η Σημειωτική;</i>	88

SOCIO-POLITICAL ISSUES

Mari-Liis Madisson, Andreas Ventsel <i>Analysis of Self-descriptions of Estonian Far Right in Hypermedia</i>	102
Joseph Michael Gratale <i>The 'War on Terror' and the re-codification of war</i>	112
Emile Tsekenis <i>'African modernity': Witchcraft, 'Autochthony', and transformations in the conceptualizations of 'individual' and 'collective identity' in Cameroon</i>	122
Sofia Kefalidou, Periklis Politis <i>Identity Construction in Greek TV News Real-Time Narratives on Greek Financial Crisis</i>	134
Anthony Smyrnaiois <i>Discerning the Signs of the Times: The role of history in conspiracism</i>	144
Όλγα Παντούλη <i>Ο 'αριστερός' και ο 'ανατολίτης' σύζυγος στις αφηγήσεις γυναικών επιστημόνων: διαδικασίες επιτέλεσης του φύλου τους</i>	152
Μαριάννα Ψύλλα, Δημήτριος Σεραφής <i>Η ανάλυση ενός γεγονότος μέσα από τον πολυσημικό λόγο των εφημερίδων: Μία μεθοδολογική και πολιτική προσέγγιση του Δεκέμβρη του 2008</i>	160
Αλεξία Καπραβέλου <i>Ο ρατσισμός σήμερα μέσα από τη σημειωτική ανάλυση γεοπορτάζ εφημερίδων</i>	170

SPACE AND/IN SOCIETY

Eleftheria Deltsoy <i>Salonica Other Ways – Otherwise': A Mirror-λ letter and heterotopias of an urban experiment</i>	186
Fotini Tsiibiridou, Nikitas Palantzas <i>Becoming Istanbul: a dictionary of the problematics of a changing city; inside critique of significant cultural meanings</i>	196

Κώστας Γιαννακόπουλος Αναφομοίωτες διαφορές, «εξευγενισμός» και πόλη	206
Ιορδάνης Στυλίδης Η Βιτρίνα ως ελκυστής σημασίας	216
Δήμητρα Χατζησάββα Αναδυόμενες έννοιες για τον χωρικό σχεδιασμό	226
Θεοδώρα Παπίδου Μεταγραφές ψηφιακού υλικού στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό	236
Κωνσταντίνος Μωραΐτης Τοπία σημαίνοντα	248
Νεφέλη Κυρκίτσου Η ολίσθηση των σημασιών στην τοπική θεωρία του Jacques Lacan ..	260
Ανθία Βερυκίου Τόποι απουσίας και Τοπολογικά τοπία	270

VISUAL CULTURES

George Damaskinidis <i>Are University Students Followers of the World's Semiotic Turn to the Visual?</i>	284
Dimitrios Koutsogiannis, Vassiliki Adampa, Stavroula Antonopoulou, Ioanna Hatzikyriakou, Maria Pavlidou <i>(Re)constructing Greek classroom space in changing times</i>	294
Polyxeni Manoli <i>A multimodal approach to using comics in EFL classrooms</i>	308
Αικατερίνη Τάτση, Μαρία Μακαρού Πολυτροπικά πολιτισμικά παλίμψηστα: η περίπτωση ενός κόμικ	318
Αναστασία Φακίδου, Απόστολος Μαγουλιώτης Σημεία και κώδικες: Πώς αντιλαμβάνονται τα παιδιά τη γλώσσα εικόνων που αναπαριστούν την παιδική ηλικία;	332
Έφη Παπαδημητρίου, Δήμητρα Μακρή Πολυτροπική κοινωνική σημειωτική προσέγγιση στη δημιουργία νοημάτων-σημείων από μαθητές/τριες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης	346
Θεοφάνης Ζάγουρας Ο σχεδιασμός πολυτροπικών κειμένων για το γλωσσικό μάθημα στο Δημοτικό Σχολείο	360
Dimitra Christidou <i>Does pointing in the museum make a point? A social semiotic approach to the museum experience</i>	374
Παρασκευή Κερτεμελίδου Οι μετασχηματισμοί του μουσείου τέχνης στην εποχή της κατανάλωσης	386

ART

Eirini Danai Vlachou <i>The Beatles Paradigm. Transcending a collection of 'ropey', scrappy, multi-cultural breadcrumbs into a whole new semiosphere</i>	398
Μαΐνη Κοκκίδου, Χριστίνα Τσίγκα Η κουλτούρα των βιντεοκλίπ: η περίπτωση των μουσικών βιντεοκλίπ δια-τροπικής ακρόασης	408
Angeliki Avgitidou <i>Art imitating protest imitating art: performative practices in art and protest</i>	420
Spiros Polimeris, Christine Calfoglou <i>Some thoughts on the semiotics of digital art</i> ..	430
Χρύσανθος Βούτουρος, Ανδρέας Λανίτης Η Σημειο-αισθητική προσέγγιση της Βυζαντινής τέχνης ως Εικονική Κληρονομιά	440
Άννα Μαρία Παράσχου Τοπογραφία διάρρηξης: Φωτογραφικές απεικονίσεις πολέμου από τον Simon Norfolk, ως μια αφήγηση ανατροπής	454

Pirjo Kukkonen <i>Signs of times and places in Aki Kaurismäki's films. The existential subject and the semiotic modalities of being and doing</i>	466
Christina Adamou <i>Swarming with cops</i>	478
Yvonne Kosma <i>Picturing 'Otherness': Cinematic Representations of 'Greekness' in "My Big Greek Fat Wedding"</i>	488
Χρήστος Δερμεντζόπουλος, Θανάσης Βασιλείου <i>Προσεγγίζοντας μια αφαιρετική κινηματογραφική μορφή: "Το Δέντρο της Ζωής", του Terrence Malick</i>	498
Νίκος Τερζής <i>Η σημειωτική μέθοδος ανάλυσης μιας ταινίας</i>	508
Ηρώ Λάσκαρη <i>Σύστημα γενεσιουργής οπτικοακουστικής αφήγησης</i>	524

ADVERTISEMENT

Luiz Carlos Migliozi Ferreira de Mello <i>Viagra: New Social Forms</i>	536
Nikos Barkas, Maria Papadopoulou <i>'The house of our dreams': A decade of advertisements in building magazines</i>	544
Stamatia Koutsoulelou <i>Advertising strategies in times of crisis: A semiotic analysis</i>	560
Περικλής Πολίτης, Ευάγγελος Κουρδής <i>Κοινωνιόλεκτοι σε ελληνικές τηλεοπτικές διαφημίσεις. Η περίπτωση της «γλώσσας των νέων»</i>	572
Ευριπίδης Ζαντίδης <i>Αναδυόμενες ταυτότητες και εθνικότητα σ' ένα φλιτζάνι κυπριακού καφέ</i>	588
Ελένη Συκιώτη, Γενοβέφα Ζαφειρίδου <i>Σημειωτικές παρατηρήσεις στη σύγχρονη διαφήμιση: Η περίπτωση της εμπορικής και της κοινωνικής διαφήμισης</i>	600
Βασιλική Κέλλα <i>Η διαφήμιση ως λεκτική πράξη</i>	612

LANGUAGE, TEXTS AND TEXTUALITIES

George Androulakis, Roula Kitsiou, Carolina Rakitzi, Emmanuel Zerai <i>Linguistic cityscape revisited: inscriptions and other signs in the streets of Volos</i>	622
María José Naranjo, Mercedes Rico, Gemma Delicado, Noelia Plaza <i>Constructing new identities around Languages and Media</i>	634
Ιωάννα Μωραΐτου, Ελευθερία Τσέλιου <i>Ανάλυση Λόγου και μεταμοντέρνες προσεγγίσεις στη συμβουλευτική / ψυχοθεραπεία: η «στροφή στο λόγο»</i>	642
Φίλιππος Τεντολούρης, Σωφρόνης Χατζησαββίδης <i>«Κατασκευάζοντας» το κείμενο και τον συγγραφέα: οριοθετημένα και μη-οριοθετημένα σημειωτικά πλαίσια της σχολικής γλωσσικής δημιουργίας</i>	652
Βάσια Τσάμη, Δημήτρης Παπαζαχαρίου, Άννα Φτερνιάτη, Αργύρης Αρχάκης <i>Η πρόσληψη της γλωσσικής ποικιλότητας σε κείμενα μαζικής κουλτούρας από μαθητές της Ε' και ΣΤ' Δημοτικού</i>	664
Αναστασία Χριστοδούλου, Ιφιγένεια Βαμβακίδου, Αργύρης Κυρίδης <i>'Lego-Legends of CHIMA'. Κοινωνιοσημειωτική ανάλυση της συναρμολόγησης του θρύλου</i>	676
Μαρίνα Σούνογλου, Αικατερίνη Μιχαλοπούλου <i>Η Σημειωτική στη διαμόρφωση της έννοιας του πολίτη στο νηπιαγωγείο</i>	686

BODIES & MINDS

Fotini Bonoti, Plousia Misailidi <i>Graphic signs of jealousy in children's human figure drawings</i>	700
Eirini Papadaki <i>The Semiotics of Children Drawings, A Comparative Study of Art, Science and Children Drawing</i>	708
Myrto Chronaki <i>Changing practices and representations of birth and birth-spaces in maternity clinics and at home</i>	720
Athanasios Sakellariadis <i>Metaphor as a Hermeneutical Design of the Mental Phenomena: The role of narrative speech in the cognitive field of the Philosophy of Mind</i>	730
Anita Kasabova <i>A semiotic attempt to analyze delusions</i>	738

LITERATURE

Miltos Frangopoulos <i>The Task of the Translator</i>	756
Fitnat Cimşit Kos, Melahat Küçükarslan Emiroğlu <i>Reality as a Manner of Transformation</i>	766
Angela Yannicopoulou, Elita Fokiali <i>Transmedia Narratives for Children and Young Adults</i>	778
Ioanna Boura <i>The expression of worldviews through narratives and chronotopes of liquid times</i>	790
Evgenia Sifaki <i>The "Poetic Subject" as "Subject of Semiosis" in C. P. Cavafy's "Going back Home from Greece"</i>	798
Αγγελική Παννικοπούλου <i>Το εικονογραφημένο βιβλίο χωρίς λόγια</i>	808
Μαρίνα Γρηγοροπούλου <i>Κόσμοι που συγκρούονται και σημεία των τεχνών: οι «Σκοτεινές Τέχνες» του Νίκου Κουνενή</i>	818
Σοφία Ιακωβίδου <i>Εις τα περίχωρα της δυστοπίας: αφηγήσεις της κρίσης στη λογοτεχνία για νέους</i>	826
Πέγκυ Καρπούζου <i>Το παιχνίδι και η ηθική της μετανεωτερικής συμβίωσης</i>	834
Αγλαΐα Μπλιούμη <i>Ρευστοί καιροί και μεταφορές – Σημειωτικές προσεγγίσεις στη λογοτεχνία της ενωμένης Γερμανίας</i>	844
Παναγιώτης Ξουπλίδης <i>Ένας οικείος δαίμονας: προς μια προσέγγιση του σημείου της λογοτεχνικής γάτας σε 7 κείμενα παιδικής λογοτεχνίας του Χρήστου Μπουλώτη</i>	856
Conference Credits	868

ΕΙΣ ΤΑ ΠΕΡΙΧΩΡΑ ΤΗΣ ΔΥΣΤΟΠΙΑΣ: ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΓΙΑ ΝΕΟΥΣ

Σοφία Ιακωβίδου ΔΗΜΟΚΡΕΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ siakovid@psed.duth.gr

Abstract

Dystopia, a recurrent narrative for signifying and criticizing various forms of totalitarianism and of any kind of severe repression that prompts increasing suffocation, holds a great didactic potential among young readers, mostly because they are familiar with it by cause of the cinema and other types of fiction. Through a combination of sensationalism and narrative shocks, dystopias prove to be very effective for dramatizing various aspects of the current crisis and for proposing possible solutions. The fictions we are analyzing (O archontas ton skoupidion by V. Papatheodorou, A. Mulligan's Trash and D. Kolliakou's To prosopo tou ouranou – all of them published during the last four years) focus on the culture of human trash and its recycling, highlighting the gloomy side of globalization and capitalist evolution and the resulting degeneration of a whole range of social structures. By means of their highly imaginative plot, they manage, nevertheless, (especially the first two) to transmit to their young readers a certain sense of hope through the central role of the process of reading and of deciphering the hidden signs of change even in our "liquid times".

Keywords

dystopia , crisis , young adults , human trash , liquidity

Όσο το σημαίνουν κρίση και οι ποικίλες του νοσηματοδοτήσεις «σαρώνονται» από μια σειρά λόγων που διατρέχουν το κοινωνικό πεδίο (πολιτικό λόγο, δημοσιογραφικό, λογοτεχνικό, επιστημονικό σε ποικίλες του εκφάνσεις – κοινωνιολογία, ψυχανάλυση, φιλοσοφία κ.λπ.), κι ενώ καθένας από τους λόγους αυτούς συχνά διεκδικεί την «κρίση» ως καταστατική του συνθήκη και ως τρέχουσα του κατάσταση¹, ζητούμενο παραμένει το πώς και αν προσλαμβάνονται όλα αυτά από τις νεότερες γενιές (συγκεκριμένα από τους λίγο πριν λίγο μετά την «ενηλικίωση») ή αν τουλάχιστον φτάνει σε αυτές ο απόηχός τους. Ή καλύτερα: σε ποιο βαθμό ή με ποιο μέσο θα μπορούσε ενδεχομένως να καμφθεί η μη δεκτικότητα των νεότερων απέναντι στον αναλυτικό ή τον μυθοπλαστικό λόγο (αν όχι απέναντι στην ίδια την ανάγνωση, άπαξ και πρόκειται για κείμενο, τυπωμένο σε χαρτί και μη, που ξεπερνά τις λίγες γραμμές) όταν είναι η ίδια η πραγματικότητα αυτή που ακυρώνει τις όποιες ερμηνείες αλλά και τις πιθανές προοπτικές μιας διεξόδου στο εγγύς μέλλον. «Το ανθρώπινο είδος» εξάλλου «δεν αντέχει πολλή πραγματικότητα» όπως το έθετε ο Έλιοτ και είναι ακριβώς αυτήν τη δυσανεξία που διυλίζουν λόγοι, καλλιτεχνικές και άλλες φόρμες και περιεχόμενα, ώστε να καταφέρουν να την παλέψουν.

Οι δυστοπικές αφηγήσεις ωστόσο, αποτελούσαν ανέκαθεν, τόσο με την αυστηρή τους φόρμα όσο και με το συχνά πολιτικής θερμοκρασίας περιεχόμενό τους, τρόπους κατανόησης, κατάδειξης αλλά και κριτικής μιας πολιτικοκοινωνικής κατάστασης που κορυφώνει τη δυσφορία, προτείνοντας τελεολογικά σενάρια και συνθήκες απόλυτου ελέγχου και ισοπέδωσης που κατάφεραν να αποκτήσουν μεγάλη εντυπωτική δύναμη χάρη κυρίως στη λογοτεχνία και τον κινηματογράφο (Sargent 2010, Balasopoulos 2011, Levitas 2013) – ο οποίος διόλου τυχαία κατακλύστηκε κατά την τελευταία χρονιά από τέτοιες αφηγήσεις που στήριξαν οι δαπανηρότερες κολλυγουντιανές παραγωγές: *World war Z*, *Elysium* κ. ά. Θα σταθούμε σ'αυτήν την ιδιαίτερα δραστική (μια και το κοινό είναι εξοικειωμένο με αυτήν) σύζευξη φόρμας και περιεχομένου που προσφέρει η δυστοπία, ιδιαίτερα όταν αυτή αφορά στη λογοτεχνία για νέους ή νεαρούς ενήλικες, σύμφωνα με τη διεθνή ορολογία (Donelson, Nilsen, 2009). Θα εστιαστούμε σε έργα όπως *Οι άρχοντες των σκουπιδιών* (2012) του Βασίλη Παπαθεοδώρου που εικονοποιούν τους ανθρώπους-απορρίματα (προσφέροντας μια βεντάλια αφηγηματικών φωνών όπου σε κάθε κεφάλαιο παίρνουν διαδοχικά το λόγο απαξιωμένοι και μη θεσμικοί φορείς και όργανα – ο πολιτικός, ο μεγάλος πανεπιστημιακός, ο νεαρός ερευνητής, ο μισθοφόρος εκτελεστής κ.λπ. – δραματοποιώντας έτσι τους διαφορετικούς λόγους που διατρέχουν το κοινωνικό πεδίο αλλά και καταδεικνύοντας τόσο τις αντιστάσεις του συστήματος όσο και τα περιθώρια δράσης εντός του, με τη χρήση των νέων μέσων για παράδειγμα). Διάβρωση, σήψη, λόγος και ρόλος των μίντια, κοινωνική δυσανεξία και κοινωνικός αυτοματισμός αντισταθμίζονται από την καταϊγιστική, κινηματογραφικού ρυθμού δράση, χωρίς να επιτρέπουν εύκολες ταυτίσεις στον αναγνώστη. Του επιτρέπουν όμως να διατρέξει και να επεξεργαστεί αναγνωρίσιμα σημεία των καιρών, αλλά και να μεγαλώσει την εικόνα, τόσο χρονικά όσο και τοπικά (είτε σε ό,τι αφορά την πρόσφατη ελληνική ιστορία είτε το διεθνές τοπίο) και να

επιλέξει το σημείο που θα τοποθετούσε εαυτόν μέσα στο χάρτη. Για το σκοπό αυτό η ανάλυσή μας περιλαμβάνει αντιστικτικά μια άλλη μυθοπλασία, διεθνές μπεστ σέλερ που θα μεταφερθεί στον κινηματογράφο², τα *Σκουπίδια* (2010) του Άντυ Μάλιγκαν που αξιοποιούν το σημαίνον «σκουπίδια» ως σημείο της οικονομικής γεωγραφίας του πλανήτη, καθώς αναφέρονται στις σκουπιδουπόλεις των Φιλιππίνων όπου εργάζονται παιδιά. Αλλά και ένα μυθιστόρημα για ενήλικες, που όμως περιλαμβάνει εγκιβωτισμένη μια δυστοπική αφήγηση που απευθύνεται σε παιδιά και νεαρούς αναγνώστες: πρόκειται για *Το πρόσωπο του ουρανού* της Δήμητρας Κολλιιάκου (2013), όπου κοντά στην κρίση ως συλλογική συνθήκη, η δυστοπία γίνεται και ένας τρόπος να μιλήσει ένας απολυμένος πανεπιστημιακός και πατέρας στον δεκάχρονο γιο του για την κρίση που κλυδωνίζει τη δική τους οικογένεια. Ζητούμενο εντούτοις παραμένει, ακόμη και στα καλύτερα των αφηγηματικών σεναρίων όπως αυτά του πολυβραβευμένου Παπαθεοδώρου, που ξέρουν να απαλύνουν τα σκληρά υλικά της παραδοσιακής δυστοπίας και να καθιστούν τη λήψη θέσης του αναγνώστη υπόθεση εφάμιλλη διαδραστικού παιχνιδιού, πόσο και αν μπορούν να διαφύγουν τα παιδαγωγικά προσαπαιτούμενα που ορίζει το κοινό τους (Ferrier, 2009). Στο σημείο αυτό τόσο το μυθιστόρημα για ενήλικες της Κολλιιάκου με τον τρόπο που δεξιώνεται αυτό για νεαρούς αναγνώστες όσο και η αφήγηση του Μάλιγκαν που εκκινεί από βιώματα του ίδιου ως εκπαιδευτικού στις χωματερές της Μανίλα³ (είμαστε εξοικειωμένοι με την εικόνα από το *Slumdog millionaire* αλλά ο λεγόμενος δυτικός κόσμος μάλλον χρειάζεται να επανελέγχει το κοσμοείδωλό του ως προς αυτήν) θα αποδεικτούν πολύ βοηθητικές.

Το μυθιστόρημα της Κολλιιάκου ξεκινά θέτοντας ως προμετωπίδα του το ακόλουθο απόσπασμα από το *Κατά Ματθαίον* ευαγγέλιο:

«Υποκριταί, το μεν πρόσωπο του ουρανού εξεύρετε να διακρίνητε, τα δε σημεία των καιρών δεν δύνασθε; Γενεά πονηρά και μοιχαλίσ σημείον ζητεί. και σημείον δεν θέλει δοθή εις αυτήν, ειμή το σημείο Ιωνά του προφήτου».

Καθένα από τα έργα που θα αναλύσουμε, ποντάρει με τον τρόπο του σ'αυτήν την υποκριτική διάσταση του αναγνώστη, του δίδυμου αδερφού του συγγραφέα, πριμοδοτώντας τις βιβλικές αναφορές έναντι άλλων λογοτεχνικών, και για να αποφύγει τον ακαδημαϊσμό (στην Κολλιιάκου ο απολυμένος πανεπιστημιακός δεν σώζει τη δουλειά του χάρη σ'αυτές, ούτε και καταφέρνει να δημοσιεύσει το μυθιστόρημά του στη συνέχεια, αντιλαμβάνεται μάλιστα ότι είναι περιττό να αντιτάξει το πυκνό του διακείμενο στους εκδότες που τον απορρίπτουν) αλλά κυρίως για να ενεργοποιήσει έναν πανεθνικό και διηλίκιακό κώδικα, εγγεγραμμένο στους περισσότερους, είτε τον ασπάζονται είτε όχι, τον βιβλικό, τη δική του εικονοποιεία και σημειολογία. Ταιριάζει εξάλλου γάντι στις δυστοπίες, τόσο ώστε να μπορούμε να μιλάμε για εναλλάξιμα σε μεγάλο βαθμό αφηγήματα, ή για διαφορετικούς τύπους εσατολογίας, τον έναν με θρησκευτικό ντύμα και τον άλλο χωρίς. Έτσι, κοντά στο μυθιστόρημα της Κολλιιάκου που γαζώνεται από βιβλικά παραθέματα, σαν να πρόκειται για ριπές του συλλογικού ασυνείδητου μπρος στις βιβλικές πραγματικά διαστάσεις της κρίσης την οποία διέρχονται κοινωνικά σύνολα και πυρηνικές οικογένειες, και στο

μυθιστόρημα του Μάλιγκαν, η λύση της πλοκής ή το ξεσκέπασμα της κολοσσιαίας κλοπής που έχει διαπραχθεί από τον διεφθαρμένο πολιτικό έναντι του εξαθλιωμένου λαού του και η αναδιανομή του πλούτου, θα βρίσκεται κρυμμένη εν είδει ιδιόχειρου αναγνωστικού κώδικα μέσα σε μια πολυκαιρισμένη Βίβλο (Μάλιγκαν 2013, σ. 156-7). Το πολύ ενδιαφέρον κοινό σημείο και στα δύο έργα είναι ότι μοχλός της λύσης θα είναι ένα παιδί. Ένα παιδί σιωπηλό, που όμως διαβάζει με πάθος στην περίπτωση της Κολλιιάκου, και θα αποδειχτεί ο καταλύτης για να μπορέσει να εκδώσει επιτέλους το μυθιστόρημά του ο άνεργος πατέρας, και μια αδιάσπαστη παρέα τριών παιδιών στον Μάλιγκαν, που εργάζεται ανασύροντας υλικά μέσα από ατέλειωτους σκουπιδόλοφους, που εν τω μέσω αυτής της ασύλληπτης αθλιότητας θα καταφέρει όχι απλώς να ανασύρει το δικό της διαμάντι, το στοιχείο που αναζητά μανιωδώς η αστυνομία, αλλά και να το αποκωδικοποιήσει και να δει αλλά και να δώσει φως. Παντού το σοφό παιδί, ο υποτιθέμενος αδύναμος κρίκος, με τα λίγα λόγια και τα συμπίεσμένα έως κατακρεουργημένα δικαιώματα, λάμπει με την αυτόκλητη ευρηματικότητα και την ανάληψη σωτήριας δράσης. Ο τρόπος που το παιδί καινοτομεί ή θριαμβεύει δεν έχει να κάνει με κανενός είδους καπιταλιστική επιταγή αλλά μάλλον με τον τρόπο του να βγάζει τελικά κεφάλι μέσα σε συνθήκες που πέτρωσαν από δυνάμεις που το ξεπερνούν. Ανάμεσα σε καπιταλιστικά σκουπίδια και ξεφτίδια αυτό βρίσκει τον τρόπο να επιβιώσει αλλά και να δώσει ελπίδα στους άλλους.

Θα ξεκινήσουμε από τους *Άρχοντες των σκουπιδιών* του Παπαθεοδώρου όπου η θρησκεία και κυρίως οι λειτουργοί της δέχονται δριμεία κριτική, καθώς αντιμετωπίζονται ως μία ακόμη υποκριτική μορφή εξουσίας. Αλλά και ως καπήλευση του ελλείμματος ελπίδας που μαστίζει τον σύγχρονο κόσμο. Κι εδώ όμως το κλείσιμο επιφυλάσσει μια βιβλική εικόνα, όπου σε μία αρένα διεξάγουν τον αγώνα τους ένας σύγχρονος Δαυίδ/ πρώην οδηγός υπουργού και ένας Γολιάθ, νεότευκτος μιντιακός άρχοντας των σκουπιδιών που έχουν κατακλύσει τα πάντα. Ο Δαυίδ προτιμά αντί να σκοτώσει τον αντίπαλο να του δώσει το χέρι να σηκωθεί, κι εδώ το πλήθος που μέχρι πρότινος επευφημούσε τον ισχυρό, θα κάνει στροφή και θα χειροκροτήσει, με πρώτο τον πρώην υπουργό που έχασε όλα του τα προνόμια και στο εξής ηγείται αυτής της μόλις σχηματισμένης νέας μάζας πολιτών που θα οδεύσει στη δική της, μεταπολιτικού τύπου κάθαρση (Παπαθεοδώρου 2012, σ. 304). Σίγουρα ο παιδαγωγισμός χτυπά εδώ κόκκινο, όμως πέρα από τη δραματοποίηση αυτού του νέου πλήθους της μεταπολιτικής (Κιουπκιολής 2011) που βγαίνει στους δρόμους (κάτι αναγνωρίσιμο στους νεαρούς ενήλικες στους οποίους απευθύνεται το έργο – το οποίο ανήκει ακριβώς στην εκδοτική σειρά με τον χαρακτηριστικό τίτλο «Γέφυρες», όπως και αυτό του Μάλιγκαν που εντάσσεται σε αντίστοιχη άλλου εκδοτικού οίκου που ονομάζεται «Κύκνοι») μία άλλη αντιστοιχία με τα μυθιστορήματα της Κολλιιάκου και του Μάλιγκαν αναγνωρίζεται εδώ. Ο ηθικός θρίαμβος του αδυνάτου και το παράδειγμα που προσφέρει στους υπόλοιπους, ο οποίος στον Παπαθεοδώρου μπορεί να μην είναι ένα παιδί, αλλά ένας άλλος «μικρός» του συστήματος. Παιδί όμως και μάλιστα παιδί-σκουπίδι, μέχρι το σημείο αυτό άλαλο, καθώς είναι αλλοεθνές και τραυματισμένο από την

απώλεια των γονιών του σε έναν από τους πολέμους που διεξάγονται στον τρίτο κόσμο, θα είναι αυτό που θα προφέρει στο τέλος του μυθιστορήματος το σύνθημα της επανεκκίνησης. Θα είναι η φράση «πάμε πάλι, ξανά από την αρχή», που το παιδί, η Τζίμπα (το όνομά της σημαίνει σκουπίδι στη γλώσσα της αφρικανικής της χώρας) θα καταφέρει να αρθρώσει μόνο φωνητικά: «ααι.. ααή..» (Παπαθεοδώρου 2012, σ. 328). Είναι η φράση που επαναλάμβανε σαδιστικά ο μισθοφόρος εκτελεστής των γονιών της. Το σημαίνον του τραύματος που μεταλλάσσεται σε σύνθημα μιας νέας σωτήριας αρχής. Το παιδί βίωσε πρώτα τη σημασία κι ύστερα κατάφερε να ψελλίσει την ηχητική της εικόνα, να την κάνει σημείο της νέας αρχής. Είναι βιωτική (ανα)προσαρμογή η κατάκτηση του κώδικα και είναι στοιχείο εγγενές σε ένα παιδί.

Εδώ εντοπίζεται ένα βασικό ποιοτικό στοιχείο ή μηχανισμός στα δύο μυθιστορήματα για νέους που εξετάζουμε, ανάμεσα στα τόσα που σωρεύονται παράγοντας ποσοτικές σειρές: η αντιστροφή. Κεντρική είναι αυτή των σκουπιδιών από απορρίμματα σε μόνη πηγή ζωής μετά την ολική αλλαγή του βιωτικού σκηνικού. «Μας κλέψατε τις δουλειές μας, μας κλέψατε τα λεφτά μας, δεν θα σας αφήσουμε να μας κλέψετε και τα σκουπίδια μας» ξεσπά το πλήθος (Παπαθεοδώρου 2012, σ. 95) που μέχρι πρότινος διαμαρτύρονταν για την μετατροπή των πάρκων σε χωματερές, και η αστυνομία χρειαζόταν να το τιθασει για να προστατεύσει την ανέγερση μεγάλων εμπορικών κέντρων σε πρώην χώρους πράσινου. Τώρα όμως οι νέοι άρχοντες τού τάζουν αστυνόμους των σκουπιδιών για να το προσεταιριστούν. Η μετατροπή των σκουπιδιών σε υπέρτατο αγαθό, δεν προκαλεί μόνο τη ροή του πλήθους προς αυτά (η νέα Εδέμ είναι τα σκουπίδια: η μόνη πηγή τροφής, ρουχισμού, παιχνιδιών για τα παιδιά κλπ), αλλά και τη συρροή των αφηγηματικών φωνών. Η ρηματική επιφάνεια του κειμένου ομογενοποιείται: σβήνουν η μία μέσα στην άλλη οι αφηγηματικές φωνές καθώς χάνονται οι διαφορές (πρώην φορείς της πολιτικής, οικονομικής και πνευματικής εξουσίας γίνονται κι αυτοί ρακοσυλλέκτες). Η τεχνική θυμίζει το φοντού του κινηματογράφου, όπου με φέιντ ιν – φέιντ άουτ φωτίζονται και σβήνουν αλληπάλληλα πλάνα δημιουργώντας την αίσθηση πως παρακολουθούμε ταυτοχρονικά διάφορες σκηνές με τους αντίστοιχους δράστες τους ανά τον πλανήτη: πώς ειδοποιείται με SMS ο αμερικανός μισθοφόρος να εγκαταλείψει την Αφρική και την υποτιθέμενη ανθρωπιστική βοήθεια που παρέχει εκεί («Αι-Βασίλης με πολυβόλο» αυτοαποκαλείται, σ. 66) και να μεταβεί στην Ευρώπη που έχει γίνει σκουπιδότοπος, πώς παρατάει το facebook όπου ποστάρει μια εικόνα της η κόρη του υπουργού στην πολυτελή της έπαυλη γιατί τής έρχεται έντονη δυσοσμία από σκουπίδια (που όπως θα αποδειχτεί πάραυτα έχουν κατακλύσει το υπόγειο) κ.ο.κ. Το κείμενο όμως δεν γίνεται μόνο συμπλέκτης εναλλακτικών κωδίκων. Αποκαθιστά στη συμπαρουσία τους και διαφορετικά είδη σημείων (Martinet 1973, σ. 55-72). Τα ίδια τα σκουπίδια, που μοιάζει να πρωταγωνιστούν έναντι παντός άλλου, συνιστούν συγχρόνως ένδειξη (index) της διογκούμενης κοινωνικής σήψης, τόσο ως μυρωδιά όσο και ως απανταχού παρουσία, αλλά και σημείο καθεαυτό, λέξη, που η σημασία της ορίζεται από την κοινωνική σύμβαση: «Τζίμπα» για παράδειγμα είναι συγχρόνως

κύριο όνομα και σημασία, μια και σημαίνει σκουπίδι στην αφρικανική γλώσσα του μικρού κοριτσιού (σ. 69). Έτσι λειτουργεί και ως σύμβολο αυτού που είναι ο άνθρωπος και δη το παιδί αν έχει γεννηθεί επί αφρικανικού εδάφους για την κρυφά ή φανερά αποικιοκρατική δυτική λογική. Συγχρόνως, ποικίλα και άκρως ευρηματικά είναι τα εικονικά σημεία που ενεργοποιούνται στο πλαίσιο αυτό: καθώς τα παιδιά παίζουν με τα σκουπίδια, ένας μισθοφόρος παρατηρεί ότι τα σχήματα που κάνουν με αυτά μοιάζουν με ζωγραφική ή με σκουπιδογλυπτική. Αυτό εξοργίζει τον ανώτερό του: γιατί η δημιουργικότητα, το παιχνίδι που μεταλλάσσει τη φρίκη σε τέχνη, απαγορεύεται δια ροπάλου. Συγχρόνως απαγορεύεται οι μισθοφόροι να έχουν αισθήματα και να κάνουν τέτοιες δηλώσεις. Έτσι όμως, η καταδήλωση, τα λόγια του συγκεκριμένου χαρακτήρα («Σαν ζωγραφική είναι...», πρόλαβε μόλις να πει, σ. 83) ενεργοποίησε τις συνδηλώσεις της. Και ο νεαρός αναγνώστης του μυθιστορήματος του Παπαθεοδώρου τις διάβασε, δραματοποιημένες.

Πολλαπλές είναι οι αντιστοιχίες με το μυθιστόρημα του Μάλιγκαν όπως και με αυτό της Κολλιιάκου. Και στον Μάλιγκαν κάθε κεφάλαιο αντιστοιχεί και σε διαφορετική αφηγηματική φωνή, καθώς το λόγο παίρνει καθένα από τα παιδιά που δουλεύουν στη χωματερή, ενίοτε μάλιστα και δυο μαζί για να ισχυροποιήσουν τα λεγόμενά τους («Ο Ραφαέλ είμαι πάλι, αλλά τα γράφουμε μαζί με τον Αρουραίο για να τα πούμε σωστά», Μάλιγκαν, 2013, σ. 182) συμπληρώνοντας έτσι τα διαφορετικά κομμάτια του θρίλερ στο οποίο θα βρεθούν πρωταγωνιστές μέχρι τη θεαματική έξοδό τους από τον ζόφο. Τότε οι φωνές ενώνονται. Κι εδώ κεντρικός μηχανισμός είναι η αντιστροφή: το πώς ο αδύνατος, το εξαθλιωμένο παιδί, θα νικήσει πέρα από κάθε προσδοκία, στηριγμένος στον θρίαμβο πρότερου αδυνάτου, του υπηρέτη που κατάφερε με αυτοθυσία να αποσπάσει το ιλιγγιώδες ποσό που υπεξάιρεσε το αφεντικό του, ο μεγαλοσπατεώνας πολιτικός, υποβιβάζοντας το λαό του στο επίπεδό του υπανθρώπου κι εκθέτοντας τη χώρα στη διεθνή κατακραυγή. «Στούπα» είναι εδώ η λέξη για το μίγμα ανθρώπινων ακαθαρσιών και σκουπιδιών μέσα στο οποίο ζούνε όλοι, ενώ το ένα από τα τρία παιδιά φέρει ως όνομα λέξη (Χουν-Χουν) που στη γλώσσα του σημαίνει αρουραίος – όπως ακριβώς η Τζίμπα στον Παπαθεοδώρου. Υπάρχει σωτηρία από αυτήν την άφευκτη στούπαλαντ; Υπάρχει, μοιάζει να απαντάει ο Μάλιγκαν, αν κανείς καταφέρει να διαβάσει τα σημεία. Ίσως χρειαστεί να ξεπεράσει τον εαυτό του, να ανα-γνώσει πέρα και πάνω από τα συνειδητά του όρια, αλλά θα είναι ζήτημα επιβίωσης. Το πώς τα μικρά παιδιά κατάφεραν να αποκωδικοποιήσουν το κομμάτι χαρτί που βρήκαν μέσα σε ένα φάκελλο στα σκουπίδια, πάνω στο οποίο υπήρχαν μόνο 5 σειρές με αριθμούς χωρίς ειρμό και να οδηγηθούν στο ξεσκέπασμα του σκανδάλου αλλά και να πετύχουν τη φυγή τους από το κολαστήριο είναι ίσως η καλύτερη μεταφορά για το θρίαμβο της πραγματικής ανάγνωσης.

Και στην Κολλιιάκου είναι ένα παιδί που διαβάζει και καταλαβαίνει, μόνο που δεν σώζει την οικογένειά του που διαλύεται. Σώζει μόνο το δυστοπικό μυθιστόρημα «για μικρά και μεγάλα παιδιά» του απολυμένου άγγλου πατέρα του, ο οποίος είχε χάσει την πίστη του στον εαυτό του, βοηθούσης και της οικονομικής κρίσης που επιτάχυνε τον ξεπεσμό

τόσο του πανεπιστημίου όσο και της οικογένειάς του. Αναρωτιόταν μάλιστα από καιρό και ο ίδιος μήπως ήταν ηλίθιος, «μια ειδική κατηγορία ηλίθιου-idiot, με την αρχαιοελληνική σημασία της λέξης. Το idiot βγαίνει από το *ιδιώτης*» του είχε εξηγήσει η ελληνίδα σύζυγός του. «Αυτός που ασχολείται με το πρόβλημά του και δεν μπορεί να δει τίποτε άλλο παραξέω, να γενικεύσει ή να συγκρίνει» (Κολλιιάκου 2013, σ. 90), που ασχολείται όλη τη μέρα με papers που δεν θέλουν να γραφούν. Τουτέστιν αυτός που δεν μπορεί να διαβάσει τα σημεία των καιρών και να δράσει, να αναπροσαρμοστεί μέσα σε κόσμους που αλλάζουν ραγδαία, αλλά μόνο να γράψει. Μη τολμώντας καν να δημοσιεύσει. φαντασιώνει μόνο πως αφήνει σελίδες του μυθιστορημάτος του σε ανυποψίαστους παραλήπτες, τους πρώην συναδέλφους του, σαν να μοιράζει διαφημιστικά φυλλάδια, με την ελπίδα πως όλο και κάποιος δεν θα τις ρίξει στα σκουπίδια, θα καταλάβει πως εδώ κρύβεται ένας παρεξηγημένος μεγάλος συγγραφέας. Σκουπίδια στην Κολλιιάκου είναι η καλή λογοτεχνία μέσα στη σύγχρονη πολιτισμική συνθήκη (σ. 306). Αυτή που αν δεν καταφέρει να προσαρμοστεί στις εκδοτικές επιταγές της προσθήκης ολίγης ιστορίας «για να δέσει το σιρόπι της πλοκής» ή της προσφοράς κάποιου είδους τουριστικού φολκλόρ δεν έχει τύχη (σ. 241). Η Κολλιιάκου αφήνει λοιπόν το σημαίνον σκουπίδια που προτιμούν οι άλλοι δύο συγγραφείς και προτιμά τα σύννεφα, που συμπυκνώνουν την απειλή, τη ρευστότητα, την προσωρινότητα. Η δική της ηρωίδα τα φέρει ως όνομα, λέγεται Νεφέλη, ενώ το δυστοπικό παραμύθι του συζύγου της έχει ως πρωταγωνιστές δύο σπορείς δηλητηριωδών νεφών, στρατολογημένα πιόνια του συστήματος (που διαμοίραζαν δήθεν ανθρωπιστική βοήθεια, περίπου σαν τους μισθοφόρους εκτελεστές του Παπαθεοδώρου) που από θύτες μετατρέπονται σε θύματα.

Η *αποκλιμάκωση* στη λογοτεχνία για ενήλικες είναι σαφής: δεν είναι μόνο το σημαίνον της κρίσης που είναι λιγότερο ηχηρό ή κραυγαλέο (η ρευστότητα των νεφών έναντι της δυσσομίας των σκουπιδιών). Είναι και η έξοδος του μυθιστορηματος, που δεν επιφυλάσσει κάποια συλλογική σωτηρία όπως στον Παπαθεοδώρου, ούτε την πιο περιορισμένη της μικρής παρέας παιδιών στον Μάλλικαν που εξέρχονται από τη Στούπαλαντ στο παραδείσιο νησί. Το μόνο που σώζεται εδώ, χάρη πάντα σε ένα παιδί, είναι το μυθιστόρημα του πατέρα όπου πρωταγωνιστούν ανεργάτιστοι βροχοποιοί που εντέλει ξεβράζονται στο δικό τους άνυδρο ξερονήσι. Τον δικό τους Λεβιάθαν. Ο Λεβιάθαν είναι νησί, επαναλαμβάνουν. «Σε ποια θάλασσα πλεύουμε;» είναι το ερώτημα που θέτουν.

Κλείνοντας με μια ερώτηση το μυθιστόρημα της Κολλιιάκου διαχέει το ερώτημα που πλανάται στους κατά Μπάουμαν «ρευστούς καιρούς» μας: που οδεύουν οι κοινωνίες της ύστερης νεωτερικότητας, με τις απορρυθμισμένες κοινωνικές και οικογενειακές σχέσεις και την υπερπαραγωγικότητά τους σε απορρίμματα κάθε είδους - βιομηχανικά, πληροφοριακά, ανθρώπινα. Μια προβληματική που διαπνέει και τις αφηγήσεις των Παπαθεοδώρου και Μάλλικαν, οι οποίοι, δραματοποιώντας εμπνευσμένα τόσο την σύγχρονη κουλτούρα του [ανθρώπινου] απορρίμματος όσο και της ανακύκλωσής του, θέλουν να αντιμετωπίζουν, χάρη στο νεανικότερο κοινό τους, κατάτι πιο αισιόδοξα.

Υποσημειώσεις

- ¹ Από το 2009 κ.ε. έχουν πολλαπλασιαστεί οι ειδικές εκδόσεις, συγκεντρωτικοί τόμοι, τίτλοι συνεδρίων κλπ που φέρουν ως κεντρική τους θεματική το ζήτημα της κρίσης, εκκινώντας από την οικονομική και επεκτείνοντας τις διερευνήσεις τους μέχρι το status quo και τις προοπτικές ενός εκάστου επιστημονικού κλάδου. Ενόσω αυτή η παραγωγή συνεχίζεται με αυξητικούς ρυθμούς, δεν θα είχε νόημα να προβούμε σε αναφορά σχετικών τίτλων. Θα αναφέραμε μόνο ενδεικτικά από το χώρο της λογοτεχνίας την έκδοση «Το αποτύπωμα της κρίσης» (Μπούρα & Χαρτουλάρη, 2013), που συγκεντρώνει σχετικές λογοτεχνικές καταθέσεις ορισμένων από τους πιο παρεμβατικούς νεότερους και μεγαλύτερους σύγχρονους συγγραφείς (Κ. Ακρίβος, Χ. Αστερίου, Ε. Γιαννακάκη, Β. Γκουρογιάννης, Θ. Γρηγοριάδης, Σ. Δημητρίου κ.ά.), όπως και τον διαγωνισμό «Ένα διήγημα για την κρίση» που προκηρύχτηκε από την εφημερίδα *Το Βήμα* (τα κείμενα που επιλέχτηκαν έχουν δημοσιευτεί στην ιστοσελίδα www.tovima.gr). Σε ό,τι αφορά το χώρο του θεωρητικού προβληματισμού θα αναφέραμε ως ενδεικτικό παράδειγμα το συνέδριο *Le symposium grec* (18-20 Ιανουαρίου, συνδιοργάνωση των Paris VIII, Ecole Normale Supérieure) τα πρακτικά του οποίου δημοσιεύτηκαν στο περιοδικό *Philosophical Inquiry* (τ. 181, Σεπτ.-Οκτ. 2013, ειδικό τεύχος "Debt, crisis and the crisis of the left").
- ² Η ταινία, σε σκηνοθεσία Σ. Ντάλντρι και με πρωταγωνιστές όπως ο Μ. Σην και η Ρ. Μάρα, βγαίνει στις αίθουσες μέσα στο 2014.
- ³ Η πρωτεύουσα των Φιλιππίνων θεωρείται η πιο πυκνοκατοικημένη πόλη στον πλανήτη, καθώς συγκεντρώνει πληθυσμό άνω του ενάμισι εκατομμυρίου σε έκταση μόλις 38 τετραγωνικών χιλιομέτρων. Εκεί υπάρχει πράγματι η χωματερή της Μπεχάλα που περιγράφεται στο μυθιστόρημα, αν και όπως συμβαίνει συνήθως στα δυστοπικά μυθιστορήματα έτσι κι εδώ έχει κανείς την αίσθηση ενός ζόφου που θα μπορούσε να προσιδιάζει σε οποιοδήποτε μέρος και σε οποιαδήποτε εποχή. Είναι ωστόσο ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα η αντίθεση με τα έργα αμιγούς μυθοπλασίας που συχνά καταφεύγουν στη λεγόμενη «εντύπωση του πραγματικού» (σε λεπτομέρειες του σκηνικού, συχνά επανερχόμενες που ενισχύουν την αληθοφάνεια ενός κατά τα λοιπά φανταστικού, κατασκευασμένου μυθιστορηματικού σύμπαντος): εδώ το πραγματικό δεν περιορίζει τη φαντασία του αναγνώστη, δεν δεσμεύει τη γενίκευση, τουναντίον, καταφέρνει να προσδώσει τις διαστάσεις ενός ου-τόπου.

Αναφορές

- Balasooulos, A. (2011). Anti-utopia and dystopia: rethinking the generic field. In V. Vlastaras (Ed.), *Utopia project archive 2006-2010* (pp. 59-67). Αθήνα: ΑΣΚΤ.
- Donelson, K., & Nilsen A.P A. P. (2009). *Literature for today's young adults*. Boston: Pearson.
- Ferrier, B. (2009). *Tout n'est pas littérature! La littérature à l'épreuve des romans pour la jeunesse*. Rennes: Presses Universitaires de Rennes.
- Κιουπκιολής, Α. (2011). Το πλήθος της μεταπολιτικής στους δρόμους της Αθήνας. Δύο θέσεις για τη ριζοσπαστική δημοκρατία. Στο *Πολιτικές της ελευθερίας. Αγωνιστική δημοκρατία, μετα-αναρχικές ουτοπίες και η ανάδυση του πλήθους* (σσ. 23-54). Αθήνα: Εκκρεμές.
- Κολλιάκου, Δ. (2013). *Το πρόσωπο του ουρανού*. Αθήνα: Πατάκης.
- Levitas, R. (2013). *Utopia as method. The imaginary reconstitution of society*. London, New York: Palgrave Macmillan.
- Μάλλιγκαν, Α. (2013). *Σκουπίδια* (Α. Πιπίνη. μτφ.). Αθήνα: Πατάκης.
- Martinet, J. (1973). *Clefs pour la sémiologie*. Paris: Seghers.
- Μπάουμαν, Ζ. (2009). *Ρευστοί καιροί. Η ζωή την εποχή της αβεβαιότητας* (Κ. Γεώργας, μτφ-επιμ.) Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Παπαθεοδώρου, Β. (2012). *Οι άρχοντες των σκουπιδιών*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Sargent, L. T. (2010). *Utopianism. A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.